

NÉMETH ANDRÁS

A készület könyveKalász Márton *Ki olvas éjszaka verset?*
című kötetéről

Kinek is teremtenek az alkotóművészek? Az opus, az oeuvre befogadására hivatottakon kívül majd mind-egyik muzsikus, képzőművész, író, költő felteszi ezt az alapkérdést. A *miért* megfogalmazását – és a választ – egy klasszikus ars poetica felidézésével érzékeltethetjük. Arany János a töredékben maradt *Csaba királyfi Előhang* jában örökérvényű, kikezdehetetlenül ép igazságot vetett papírra: „Mi emel? mi tart fön? mi sugall? mi biztat?... / Kebelem egy hangja. Követem is aztat. / [...] / S mely, hatalmasb szóval költőben riad: / »Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!«” És hivatkozhatunk a *Szondi két apródja* második versszakára is, amiből megtudhatjuk: nincs hallgatósága a hitelesen megszólalóknak. „Két ifiu térdel, kezökben a lant, / A kopja tövén, mintha volna feszület. / Zsibongva hadával a völgyben alatt / Ali győzelem-ünnepet ület.”

Ki olvas éjszaka verset? című, 1987-ben kiadott kötetében Kalász Márton is csatlakozik a kérdést feltevőkhöz, ő azonban fordít a helyzeten. Azt szeretné tisztázni, kik olvasnak verset. Ezzel sajátos kettősséget emel be a kötetébe, hiszen az agyonmitizált poeta alakját magára sohasem erőltető hús-vér költő egyszerre lesz írásait átadó, másfelől könyvekből merítő, azokhoz bármikor, még éjjel is odaforduló társ, az együttgondolás egyik szereplője. Így jut el a saját személységéből való kilépéshez, önmaga kívülről való szemléléséhez, egy olyan „objektivitáshoz”, amely az őszinte szembesüléshez elengedhetetlen. Játékos megfogalmazását a *Szem* című vers jól érzékelteti. A pupilla a külvilág számára a betekintéshez kell, a belső én pedig megszemélyesítetten, mint valaki – vagyis bármelyikünk – „jókedvű télbe kémlel” bizakodóan. A megkettőzöttség a helyes életutat bejárni kívánó ember biztonságra törekvésében, a megingásokat elkerülni szándékozókban is ott van. A könyv leggyakrabban idézett, hivatkozott versében, az *Át a pallón* címűben – metaforikus célzással – a megpróbáltatást föl vállaló *bárány* egyszersmind a hit jelképe és a Pásztor szeretetére hagyatkozó, immár jó helyre tévedő, biztató, követésre érdemes példa(kép). Ki indul

el a legkisebb súlytól már megbillenő, keskeny, igazi félelemkísértést jelentő deszkán, fatákolmányon?

Igen, más megfogalmazásban itt a kérdés: „Ki olvas éjszaka verset?” A vívódó Kalász Márton bizonyosan. Az önfeltárulkozást választva írja le: a nyomaiba lépne az előtte haladónak. Nem véletlen: több verset, sőt egy ciklust szánt Kalász Márton a nagy elődöknek. Arany, Babits iránti tisztelete más munkáiban is hangsúlyos. Itt a költőóriások emberi nagysága még inkább indokolja a követendő csillagok útjának szemmel kísérését (*Jegyzet, Aranyhoz; Babits*). Ma már nem próbatétel, a kötet megjelenésének évében azonban bátorság kellett ahhoz, hogy „kirakat-hitvallók” mellett csendesen, ám következetesen felmutassa a követhető, követendő irányt a toll embe-re. Az aggódók, a nyíltan szint vallókat féltők antropomorfizált megjelenítése a *bárány* útját szegélyező növényekkel, a természet alkotóelemeivel valóságossá válik; kétséget kizáróan tanúi vannak a bátorságnak: „megriad / körülötte ég, föld, levél lüktetni kezd / fölötte a fán, a sárguló búza, a / szőlőlevél retteg: mi lesz veled”. A nagyszerűen felépített verset az koronázza meg, hogy a bárány hátra sem nézve, még csak nem is hívogatva, a költőről tudomást se véve, öntudatlanul válik a nyilvánvalóan helyes irány megmutatójává: „átmegy a pallón, vakmerő lesz / könnyű, igaz bárány: hiába nem hisz / abban, segít, hogy tárt karral vársz odaát”.

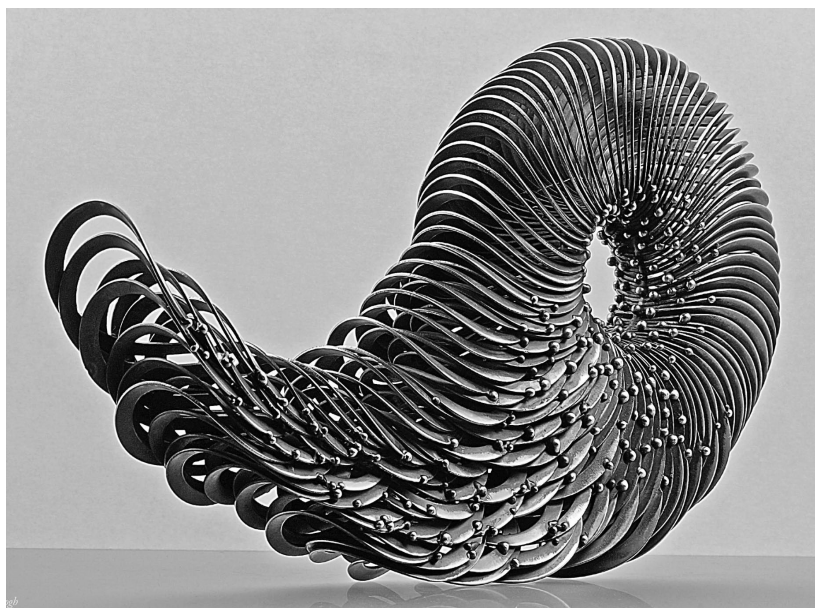
Mi vagy ki várja odaát a megérkezőt? Konkrét megnevezést a verstől nem kapunk. Talán önmaga, a költő, aki éjszaka verset olvas? Az élet egyik profán stációján túljutott, nemesedő lélek? A Pásztor, aki nem feledkezik meg rólunk, aki nem néz félre félelmében, hogy a lábaink merre visznek minket? Kalász Márton a végső számadásnál mellőzhetetlen készület részeseivé tett bennünket. Azt hiszem, nem is szeretett volna többet elvárni tőlünk. Rajtunk a sor, dönt-sük el, hová és hogyan tovább.

Na és az útravaló? A kötet felkínál a már említett géniuszokon kívül másokat is, velük töltekezhetünk, és inkább velük töltekezzünk, mint a nyolcvanas évek első felének „feltarisznyáláshoz” aligha alkalmas valóságával. *A Füst Milán emlékének* és az *In memoriam Kosztolányi* az élhetőbb létformák jellemzőiből mutatnak be néhányat. Mindenekelőtt a szellem, az intellektus térfelén lévő elődök hátrahagyott kincseit. Felfedezve akár csak néhányat belőlük, hozzájuk tartozónak érezheti magát a rájuk, a velük gondoló. Kalász Márton költői büszkeséggel és az őszin-

teség jogán kér helyet magának közöttük. A saját olvasata szerinti, saját gondolataiba átültetett, nagyon is megbecsülendő ajándékok adnak esélyt neki, hogy kimondja: „én persze képükkel töltekezem”, ugyanakkor ő is ott van azon a képen, ahol a költőóriások. A *bilocatio* lehetővé teszi számára, hogy kifejezze elkötelezett hűségét az érték, a maradandó iránt, és a képtelenséget állítsa szembe a megírás jelenének emberésszel felfoghatatlan reáliáival: „én persze képükkel töltekezem, / nem állhatok föl innen így elevenen, / helyem a képben: nemalvó, se mohó, / gondolat-fölsértő távolodó”.

Kalász Márton távlatokban gondolkozó, jobbra, élhetőbbre vágó költő. Önmagát kétszeresen – olvasóként és befogadóként is – meggyőződését, hitét szétsugarazóként mutatja föl; kötete biztatás azoknak, akik támpontokhoz akartak, akarnak jutni a mindennapok útvesztőiben. Könyvében a készülődésnek (készületnek) próbál értelmet adni, illetve a várakozással együtt – a nyitottság segítségével – más teremtő tetteinek megismertetésére, megbecsülésére, a jelentéktelennek tűnő mozzanatok, élethelyzetek emlékké nemesítésére tesz kísérletet – sikerrel. Szemléletmódja későbbi munkáiban ugyanígy érzékelhető. Nem az egyedi, az esetleges felől közelíti meg a világot, hanem a lét egészét próbálja meg átfogni, hogy abból bontsa ki a létezők mikrokozmoszát. Kalász Márton kétnyelvűségéből adódóan az nyilvánvalónak látszik, hogy Heideggert eredetiben fedezhette fel. A heideggeri létfelfogás ismérveire a későbbi munkásságában is rábukkanhatunk. Költészetében – *A lét elrejtetlensége* című kötetben – kitüntetett helyet kap a lét értelmezése, olyan dimenziók keresése, ahol az összegző horizontok nem semmisítik meg a parányokat, ahol nem veszik el senki és semmi, a végtelen letéteményese és részese az ember.

Az imént hivatkozott művet 2003-ban adták ki, és a közben eltelt évek is inkább érlelték ezt a világszemléletet, de még a halálról megkomponált későbbi versek sem homályosították el. *Az Isten almáskertje* Évára, a teremtésre utaló címadásával az érzékelhető létsíkjainkban egyszerre megnyilvánuló, megtapasztalható világosságot, homályt mind érzékelteti ve-



Nautilus 2, 2010

lünk. Ahol mindennek helye van, mert tudomásul vehetjük és vesszük a lét minden formáját, ott mi is többek vagyunk, többet tudhatunk meg önmagunkról és a világról. Az önfelismerés nekünk is nyújt távlatokat: a belső végtelenre rádöbbenő ember nem rezignált rezonőrje Istennek, hanem az élni akarás örök megfogalmazója. Ez az egyes szám első személyben hozzánk szóló ember, az olvasó költő így osztja meg velünk a maga konklúzióját: „ez a lét úgy tart fényességben, füstben / tovább, hogy benne... néma szilánkok / hintálnak még tisztulásban, akár a szirmok”.

Már a *Ki olvas éjszaka verset?* kötetben is találunk olyan, a bemutatás teljességének igényével beválogatott költeményt, amelyben a lét és a léthez való viszony alaphangot meghatározó, alakító motívum. Az *Egy rakpart emléke* című opus a múlt létjogosultsága révén tágít az élet körein úgy, hogy a várakozó, készülletben lévő alkotó helyet kér a lét egy-egy szegmensének, hiszen ezzel teljessé válhat a világ. Szociológiai remekmű ez a vers, puritánságával, témához illő nyelvezetével lényegre törő, nem a befekettítés eszköze. Szinte emberalakot öltő városrészt elevenít meg. Az indító három strófában hasonlatok halmozásával érzékelteti: a valósággal, már valahol bizonyosan észlelt rokonvilággal találkozunk. A fővárosba ezidőben visszaköltöző Kalász Márton – lehet, lakáskeresésben – a feltérképezett helyszínt a lét, a saját létfeltárulkozás terepének tekinti. Nincs szándékában eliszkolni az amúgy ködös, fényzegény vidékről. Ha másoknak ez az életük kerete, akkor mindenképpen kiérdemli a papírravetést. Ettől függetlenül

szerethető-e ez a látnivaló? Kalász Márton nem eufemizál ezért, és most is, mint annyiszor, a választást az olvasóra – természetesen az éjszaka verset olvasó költőre is – bízva, antropomorf jegyekkel teszi lélekközeli a sivár, évtizedes változatlanságnak szentelt rakparti részt. Ennek a kis térre vannak „országolói”: az uszálylakó nő, a talán rá váró és helyben bakterkodó, örökös férfi. Az összkép semmiképpen sem idilli. De a lét része, bizonyosága a nyolcvanas éveknek. A vers elégikus hangja, a lassan, kiegyensúlyozottan megjelenített képek nem negatív kicsengésűek, a tapasztalat sárból felvehető gyöngyei inkább: „a házak mintha szebbek is volnának itt / mint amilyenek”; szinte hihetetlen: hattyúk vannak a környéken, az itt élő ember „akármilyen az idő, a mosást / fölcsipteti a zsinigre, s ráhagyja szélre, hóra / hogy szapulja, alsóit reggelre fagy törje át”.

Ide percekre is aligha kötődne bárki. Innen előbbutóbb elúsznak a hattyúk, odébboldalog az a kutya, amelyik a hattyúkat abajgatta. Marad a színen a költő, meg az örökkévalóságot jelképező katlanforma tér. Vajon ki vagy mi bírja tovább? *Az Egy rakpart emléke* így lett kritikája a nyolcvanas évek ködösen fojtó levegőjű világának: „a környék megsűrűl, csak hideg falú katlan / fölneéz, ahogy még évnöve, borongana”.

Az elhagyhatatlan, az emlékezetből még meneküléssel is kitörölhetetlen, önmagunkkal valóban szembeesítő élethelyzetek, béklyózó terek leírásához összehasonlításként jócskán akad példa. Ehelyütt Babits *Haza a telepre* című remekművét állítanám Kalász Márton figyelemre méltó munkája mellé. Babitsra versének megírásakor a már tökéletesen megismert és fordítani tervezett Baudelaire-életmű városképeket visszaadó alkotásai bizonyosan hatottak. A babiloni vallomás az érzékeny, „megint egyedül” maradó ember önmagával folytatott párbeszéde, még inkább a görög tragédiákat idéző egyszemélyes kar erős feszültséget keltő összegzése. Babits zseniálisan pulzáló képekkel, felvillanó, expresszív jelenetek sorából építkezik; Kalász Márton pásztázó, megértéssel vezetett pupillák gazdajaként ír le a monotonitása miatt jobb életet kínálni képtelen helyszínt. Babits prózaian tár föl egy olyan világot, amelytől nem várható semmilyen pozitívum; Kalász Márton az egyhangú hétköznapiság közegében a feltárulkozni engedett teret festi le, amelynek elveszteni, otffelejteni hagyott jeleit fölveszi, fölemeli. Babits az üvegcserepekre kiszámíthatatlanul eső fény villogásához hasonlóan pil-

lanattöredékeket ad vissza, ezért versbeszéde szaggatott; Kalász Márton versbeszéde elégikus, ez még inkább egymásba lényegülő, egymással kapcsolatot kereső képek füzérévé teszi a versét. Babits énje minden felvillanó képpel konfliktusban van, Kalász Márton alapattitűdje a befogadás, a megértés. Babits a legtökéletesebben megjelenített lelki diszharmónia költője a versében; Kalász Márton a valóság megtapasztható formáinak az életbe való beléptetéséért alkotó költő. Ami viszont közös, az az antropomorfizálás, hogy előbbé tegyék a viszonyukat a maguk mozgásterében. (Lásd Babitsnál: „korcs kintorna rí”; „sivítva surran az éji sínpár”; „A gyár tetején nagy éjjeli nap rak / tüzet, vörös-izzón, nagy kerek ablak.” Kalász Mártonnál pedig az „ablakszemek”; „egy kutya alakját felszívó köd”; „szél, hó szapulta ruha” motívumait kell kiemelni ebben az összefüggésben.)

Mindkettőjük célja az emberi értékek felé fordulás, óvni azokat a javainkat, amelyek akár bennük vagy másokban rejlenek, amelyek az életet magát jelentik. Babits készül vissza a körútra, ahol az eddig elért sikerei várnák, a megbecsülés, a kultúra tisztelete, ami természetesen nem helyhez kötött. De Babits joggal érzi: oda kell kívánczonia, ahol erre nagyobb az esély. Kalász Márton pedig készül erre, vár és közel engedni magához a lét minden hordozójának személyiségét – ami közös nevező, kölcsönös megbecsülés alapja lehet. Babits a következőket írja: „Ó, hol van a könyv, lekötni a lelkem? Vagy hol van az álom, oldani engem? // Hol van a Múza, holt szeretőm? / Félek egyedül már, mint temetőn, // vagy mint aki egy halottal aludna – / Ó, kocsira! vissza! fénybe! körútra!” – Kalász Márton pedig – *Fohász* című versében – így összegez: „a látszatra elvétett szorgalom: épp az idő, / minden apró ízt most tisztítani, / mosdatni a megbánás s tapasztalat tiszta levében, / ha újak nem lesznek, fülelj: egy ideig / vétlen szólnak, mintha ma kezdenék előlről”.

Feladni? Nem! Készülni, várni, az önbecsülésért és másokért. Babits és Kalász Márton gondolatai egybecsengnek. Okkal fordul Babitshoz kötetében Kalász Márton, egy ciklust szentelve a halhatatlan elődnek. Nyolcvanas évek? Kalász Márton készül, vár. A saját erkölcsi tartása az aranyfedezete ehhez. Ha másképp alakultak a kilencvenes és az azt követő évek a megálmodhatóknál, Kalász Márton kötete, a *Ki olvas éjszaka verset?* mégis méltán nevezhető a készület könyvének. A költő feljuthatott a Parnasszus csúcsára. Van értelme várakozni, munkás hétköznapokkal készülni.